

УДК 314.18:338.24

Горбань С.Ф.¹, Шевердінкіна А.І.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. БТЕ-0212 «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Економічна безпека держави – це комплексна характеристика, що охоплює фінансову стабільність, енергетичну незалежність, продовольчу безпеку, інноваційний розвиток та людський потенціал. Однією з найважливіших її складових є демографічна безпека, адже саме людські ресурси формують основу розвитку економіки, суспільства та держави в цілому.

Демографічна ситуація в Україні протягом останніх десятиліть характеризується як кризова. З 1991 року чисельність населення країни скоротилася майже на 10 мільйонів осіб. За офіційними даними Державної служби статистики, станом на початок 2022 року в Україні проживало близько 41 мільйона людей (без урахування окупованих територій). Війна, що триває з 2014 року та особливо повномасштабна агресія росії з 2022 року, ще більше загострила демографічні проблеми через масові міграційні потоки, втрати серед мирного населення та військових, зниження народжуваності.

Отже, демографічна криза є не лише соціальною, а й стратегічною загрозою для економічної безпеки держави.

Під демографічною кризою розуміють сукупність негативних демографічних процесів, які призводять до скорочення чисельності населення та погіршення його якісних характеристик.

1. Природне скорочення населення – смертність стабільно перевищує народжуваність. Наприклад, у 2021 році коефіцієнт народжуваності становив 7,8 народжених на 1000 населення, тоді як коефіцієнт смертності – 14,7. На сьогодні смертність вже в 3 рази перевищує народжуваність.

2. Старіння населення – частка осіб віком понад 60 років перевищує 22%, що створює значний демографічний тиск на працездатне населення.

3. Міграційні втрати – мільйони громадян виїхали на роботу за кордон, а після 2022 року понад 6 млн українців отримали статус біженців у країнах ЄС.

4. Скорочення тривалості життя – середня очікувана тривалість життя в Україні становить близько 71 року (проти 78–82 років у країнах ЄС).

5. Погіршення здоров'я населення – високі показники захворюваності на серцево-судинні хвороби, онкологію, цукровий діабет; низький рівень доступу до якісної медичної допомоги.

Демографічна криза прямо впливає на всі ключові сфери економіки:

Скорочення працездатного населення зменшує трудовий потенціал, створює дефіцит робочої сили, особливо у високотехнологічних галузях. Це гальмує інноваційний розвиток і знижує конкурентоспроможність економіки.

Старіння населення збільшує демографічне навантаження: кількість працюючих на одного пенсіонера невинно зменшується. Це створює загрозу фінансовій стабільності пенсійного фонду. Зростання кількості літніх людей вимагає додаткових бюджетних витрат на медицину та соціальні програми, що підвищує навантаження на держбюджет. Зменшення чисельності молодих громадян та відтік кадрів за кордон знижують обороноздатність країни і послаблюють її людський потенціал. Відтік населення з сільських територій призводить до занепаду цілих районів, зникнення інфраструктури та зростання соціальної ізоляції.

Таким чином, демографічна криза стає системним фактором ризику для економічної безпеки.

Повномасштабна війна спричинила додаткові демографічні втрати:

- мільйони вимушених переселенців та біженців;
- падіння рівня народжуваності до історичних мінімумів (у 2023 році народилося близько 187 тис. дітей – найнижчий показник за весь період незалежності);
- загибель значної кількості військовослужбовців та цивільних осіб;
- зростання психологічних травм і погіршення стану здоров'я населення.

У результаті формується ризик довготривалої демографічної депопуляції, яка може негативно впливати на відновлення економіки навіть після закінчення війни.

Загрози для економічної безпеки від демографічної кризи: зменшення обсягів внутрішнього ринку та споживчого попиту; втрата інноваційного потенціалу через відтік молоді та науковців; дисбаланс у системі соціального захисту та охорони здоров'я; зростання залежності від зовнішньої трудової міграції та іммігрантів; ризик посилення соціальної напруги й регіональних диспропорцій.

Для збереження людського потенціалу України необхідна комплексна державна політика. Основні напрями:

Стимулювання народжуваності: підвищення фінансової допомоги сім'ям із дітьми; розвиток інфраструктури догляду за дітьми (дитячі садки, ясла); програми доступного житла для молодих сімей.

Політика щодо міграції: створення умов для повернення трудових мігрантів; підвищення рівня зарплат і соціальних гарантій; залучення кваліфікованих фахівців з-за кордону.

Підвищення якості та тривалості життя :розвиток системи охорони здоров'я; популяризація здорового способу життя; інвестиції у медицину та профілактичні програми.

Розвиток людського капіталу: забезпечення доступу до якісної освіти; підтримка науки та інновацій; створення можливостей для професійного зростання в Україні.

Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб :надання житла та роботи; підтримка у створенні бізнесу; програми перекваліфікації.

Демографічна криза є однією з головних загроз економічній безпеці України. Вона безпосередньо впливає на ринок праці, пенсійну систему, соціальну сферу, національну безпеку та перспективи економічного зростання.

В умовах війни проблема набула ще більшої гостроти: населення країни скорочується рекордними темпами, знижується народжуваність, триває відтік кваліфікованої робочої сили за кордон.

Подолання демографічної кризи вимагає комплексної державної політики, спрямованої на стимулювання народжуваності, підвищення якості життя, підтримку сімей, повернення мігрантів, розвиток освіти та науки. Без цього неможливо забезпечити стійкий розвиток і захист економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. *Економічна безпека держави : навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
2. Бандур С. І., Мельник Л. Г. *Людський розвиток в Україні: сучасні виклики демографічної безпеки*. Київ : НІСД, 2021. 224 с.
3. Демографічні показники / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2025).
4. Кириленко О. П. *Фінансові аспекти демографічної безпеки*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 198 с.
5. Лібанова Е. М. *Демографічні виклики та соціальна політика*. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2022. 276 с.
6. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2025).
7. Стратегія демографічного розвитку України до 2030 року : проект. Київ : Кабінет Міністрів України, 2023. 58 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2025).